

GGD
Amsterdam

InZicht

InZicht
juli 2016
verschijnt 2 maal per jaar
oplage: 1000

uitgave

Steunpunt Seksueel Geweld
Postbus 2200, 1000 CE Amsterdam
E: ssga@ggd.amsterdam.nl

redactie

Marianne van Staa, Anouk Devens,
Marjolein Leguijt, Pascalie Vittali

grafisch ontwerp DTP

Yusuf Kho vormgever IA BNO

verspreiding

gratis onder hulpverleners in
Amsterdam e.o.. Gebruik van teksten
en artikelen uit de nieuwsbrief met
bronvermelding is toegestaan.

Bel voor extra nummers

Steunpunt Seksueel Geweld
T: 020 555 5227
E: ssga@ggd.amsterdam.nl
ggd.amsterdam.nl

Gehechtheid en seksueel misbruik

Kinderpsychiater en onderzoekster Marie-José van Hoof doet onderzoek naar de relatie tussen gehechtheid en seksueel misbruik in het brein. Voor haar promotieonderzoek nam ze Gehechtheidsbiografische Interviews af bij 85 jongeren bij wie ook verschillende soorten MRI scans gedaan werden, om te kijken naar die relatie. Marie-José pleit voor meer onderzoek en aandacht voor gehechtheidsrepresentaties in de diagnostiek en behandeling van mensen die te maken hebben gehad met seksueel geweld. 'Ik zou heel graag kijken, in praktische zin, hoe we de diagnostiek en behandeling zodanig in kunnen richten dat het concept gehechtheid geïntegreerd wordt.'

In de eerste levensjaren van een kind vormt het een duurzame affectieve relatie met een of meerdere personen, meestal de ouders. Dit proces, van bouwen aan de band tussen kind en verzorger, wordt hechting of gehechtheid genoemd. Wanneer er aandacht, zorg en respect voor de autonomie en behoeften van het kind is, ontstaat er een warme affectieve relatie en een veilige hechting. Om allerlei redenen kan dit proces verstoord worden, dan spreken we van een onveilige gehechtheid. Onveilige gehechtheid kan later een rol spelen in het ontstaan van ontwikkelingsproblemen en psychopathologie. Vandaar dat er steeds meer aandacht is in de wetenschap en klinische praktijk voor gehechtheid. Het meemaken van seksueel misbruik in de kindertijd, binnen of buiten de familie, kan de manier van gehechtheid van een kind beïnvloeden. Maar hoe dit werkt en wat de gevolgen van seksueel misbruik zijn op de mate van gehechtheid is nog onduidelijk.

Marie-José van Hoof is kinder- en jeugdpsychiater en orthopedagoge, werkzaam bij het Psychotraumacentrum en de afdeling Kinderen en Jeugd van GGZ Rivierduinen in Leiden. Daarnaast heeft ze onderzoek gedaan als onderdeel van

de longitudinale studie EPISCA (Emotional Pathways' Imaging Studies in Clinical Adolescents). Haar onderzoek richtte zich op de invloed van gehechtheid op het volume en functioneren van de hersenen en het verwerken van emotionele gezichten bij seksueel misbruikte adolescenten.

Er was nog verrassend weinig onderzoek gedaan naar gehechtheidsrepresentaties van adolescenten met of zonder trauma-achtergrond. De 85 deelnemende jongeren zijn verdeeld in drie groepen uitgebreid onderzocht. De eerste groep jongeren had een verleden met meervoudig seksueel misbruik (d.w.z. vaker dan één keer), de tweede groep was gediagnosticeerd met een angst en/of depressieve stoornis, klinische depressie genoemd binnen het EPISCA onderzoek, en de laatste groep was een niet-klinische controle groep. Marie-José vertelt: 'Ik heb bekeken hoe gehechtheid anders is in de groep met jongeren die seksueel misbruikt zijn, vergeleken met de jongeren uit de klinische depressie groep en jongeren zonder psychiatrische of traumaklachten.'

'Bij al die deelnemers hebben wij allerlei maten, waaronder symptomen van post-traumatische stress, dissociatie en depressie, en het Gehechtheidsbiografisch

Interview afgenomen. Daarnaast hebben de deelnemende jongeren MRI-scans ondergaan. Er is op 3 tijdstippen gemeenten. Voor, tijdens en na behandeling. Mijn onderzoek gaat alleen over de eerste afname, dus nog voordat iemand behandeling heeft gekregen. Er zijn verschillende MRI-onderzoeken geweest. Daarvan heb ik de gehechtheidsrepresentaties, die te halen zijn uit het Gehechtheidsbiografisch Interview gecorreleerd aan de hersenmaten. Ik heb eerst een artikel geschreven over hoe het zit met de gehechtheidsrepresentaties in die 3 groepen in het licht van psychiatrische symptomen van post-traumatische stress, dissociatie en depressie. Vervolgens heb ik onderzocht hoe het zit met het verwerken van emotionele gezichten en reactietijden en scores in een emotionele gezichtentaak in de functionele MRI. Ook heb ik onderzocht hoe de gehechtheidsrepresentatie samenhangt met het brein in rust. Tot slot heb ik onderzocht hoe de gehechtheidsrepresentatie samenhangt met het volume van de grijze stof in de hersenen.'

Ook na de kindertijd is de wijze van gehechtheid of de manier van denken over gehechtheid vast te stellen. 'Het Gehechtheidsbiografisch Interview is de gouden standaard om na te gaan, hoe iemand denkt over de verstandhouding met zijn ouders/verzorgers in zijn jeugd tot en met zijn 12de jaar en hoe dit veranderd is in de jaren daarna. Na het 12de levensjaar kan je dit interview afnemen en dan gaat het er niet om wat iemand precies vertelt, maar vooral hoe iemand daarover vertelt. Hoe iemand vertelt over zijn relatie met zijn vader, met zijn moeder, met andere belangrijke verzorgers. Hoe iemand vertelt over nare dingen of verliezen die hij of zij heeft meegemaakt. Door dat op een bepaalde manier te coderen, en dat is heel goed gevalideerd, zodat dat betrouwbaar is, kan je een gehechtheidsclassificatie vaststellen. Dat is een gehechtheidsrepresentatie, een manier van nadenken over de relatie met je ouders in de vroege jeugd.'

Marie-José legt uit hoe dit gaat: 'Het interview wordt eerst helemaal uitgeschreven, precies zoals het gezegd is. Vervolgens wordt het gecodeerd volgens een dikke manual. Dit coderen mag je pas doen na een uitgebreide intensieve training. Dat is een heel uitvoerig traject.

EPISCA (Emotional Pathways' Imaging Study into Clinical Adolescents)

EPISCA staat voor Emotional Pathways' Imaging Study into Clinical Adolescents en is een fMRI onderzoek naar de neurale emotiecircuits bij adolescenten. Dit onderzoek is het eerste project binnen de Neuroimaging/Neurobiologie onderzoekslijn in Curium-LUMC en een samenwerking met het Psychotraumacentrum en afdeling Kinderen en Jeugd van GGZ Rivierduinen, het Kinder en Jeugd Trauma Centrum (KJTC) Haarlem, de afdelingen Psychiatrie en Radiologie van het LUMC en de afdeling Gezinspedagogiek van de Faculteit Sociale Wetenschappen Universiteit Leiden.

EPISCA centreert zich rond de neurale circuits van emotieregulatie van adolescenten met internaliserende stoornissen (angst en/of depressie) en adolescenten met een geschiedenis van seksueel misbruik. Veranderingen in de neurale activiteit van deze circuits worden onderzocht door beide patiëntgroepen te vergelijken met een gezonde controlegroep voor en na behandeling met behulp van CGT/EMDR in het licht van de ontwikkeling van het brein in die leeftijdsfase. Door de relatie tussen problemen met emotieregulatie en gerelateerde hersenactiviteit te onderzoeken, willen de onderzoekers het verloop van angst, depressie en trauma-gerelateerde problematiek beter leren begrijpen, én onderzoeken of er na de cognitieve therapieën veranderingen in deze circuits te zien zijn. Verder wordt gekeken wat de (modererende) rol van hechting hierbij is.

Door de tekst te coderen kun je vaststellen hoe iemand eigenlijk praat. Hierbij wordt niet zozeer naar de inhoud van het verhaal, als wel naar de coherentie, de onderlinge samenhang van het verhaal gekeken. Op deze manier kan de codeur iemand een gehechtheidskwalificatie geven. Bij een veilige of autonome hechting, is iemand in staat om op een open en coherente wijze op zijn jeugd te reflecteren, maar iemand kan ook onveilig gehecht zijn. Dit kan gereserveerd, gepreoccupeerd of gedesorganiseerd zijn.' Deze classificaties van de gehechtheidsrepresentaties bij volwassenen zijn dus gelinkt aan de vier hechtingsstijlen die we al zagen bij kinderen (zie kaders).

'Als uit het Gehechtheidsbiografisch Interview komt dat je onverwerkt trauma of verlies hebt, zeggen we dat je onverwerkt-gedesorganiseerd gehecht bent. Dat betekent dat het trauma of verlies uit het verleden je in het hier en nu nog steeds zodanig sterk bezig houdt dat je er nu nóg (ook onbewust) gedesoriënteerd of gedesorganiseerd op reageert als er naar gevraagd wordt. Of dat je er met extreem gedrag op gereageerd hebt op het moment dat het trauma of verlies plaatsvond. Dat is dus iets anders dan het hebben van PTSS.' Juist deze

gehechtheidsrepresentatie, onverwerkt-gedesoriënteerde gehechtheid, kwam uit het onderzoek van Marie-José opvallend

naar voren. De adolescenten in die seksueel misbruik groep waren significant vaker onverwerkt-gedesorganiseerd gehecht (43%), dan de jongeren in de klinische depressie en niet-klinische controle groep, hoewel het in die twee groepen ook voorkwam (21% resp. 4%). Alle jongeren in de seksueel misbruik groep hadden PTSS, maar een deel bleek ook een onverwerkt-gedesorganiseerde gehechtheidsrepresentatie te hebben.

Of die onverwerkt-gedesorganiseerde gehechtheidsrepresentatie een gevolg is van seksueel misbruik of dat deze kinderen vanwege hun gehechtheid een groter risico lopen misbruikt te worden, durft Marie-José niet te zeggen. 'Dat is een beetje het kip en het ei verhaal. We hebben dat in dit cross-sectionele onderzoek, op één moment in de tijd, niet gemeten. Daarvoor zou je kinderen al moeten laten deelnemen aan onderzoek nog voordat ze nare gebeurtenissen meemaken of psychiatrische klachten krijgen.' Maar serieus onderzoeken hoe de gehechtheidsrepresentatie van degenen die seksueel misbruik hebben meegemaakt impact heeft op hun leven kan wel kennis vergroten, de diagnostiek verbeteren en

De Vreemde Situatie Procedure en gehechtheidsgedrag bij kinderen

De klassieke instrumenten die voor het meten van gehechtheid in wetenschappelijk onderzoek worden gebruikt zijn de Vreemde Situatie Procedure (Strange Situation Procedure) ontwikkeld door Mary Ainsworth en het Gehechtheidsbiografisch Interview, ontwikkeld door Mary Main en collega's).

De Vreemde Situatie Procedure is een gestandaardiseerde laboratoriumtest voor kinderen van twaalf tot achttien maanden oud. Tijdens de procedure wordt het kind tweemaal kort van de ouder, meestal de moeder gescheiden. In deze periode zorgt de stress van de scheiding voor activatie van het gehechtheidssysteem. Op basis van het gedrag van het kind tijdens de herenigingen met de moeder kunnen kinderen worden geclassificeerd als veilig (B), onveilig-vermijndend (A), onveilig-ambivalent (C) of gedesorganiseerd (D).

Kinderen die veilig zijn gehecht zoeken de nabijheid van de moeder en spelen nadat ze zijn getroost weer verder. Kinderen die onveilig-vermijndend zijn gehecht zoeken de nabijheid van de ouder niet en lijken onaangedaan door de scheiding, maar zij gaan niet meer op in hun spel. Onveilig-ambivalent gehechte kinderen zoeken de gehechtheidsfiguur juist op, maar zijn ontroostbaar en boos op de ouder. Gedesorganiseerde gehechtheid kenmerkt zich door tegenstrijdig gedrag van het kind: het kan bijvoorbeeld tegelijk huilen en wegkruipen van de ouder.

(bron: Frank van de Horst. De herontdekking van de babyknuffel in: Pedagogiek in de Praktijk kennislink.nl/publicaties/de-herontdekking-van-de-babyknuffel)

mogelijk behandeling effectiever maken. Vooral bij adolescenten is dat van belang, omdat het Gehechtheidsbiografisch Interview in die levensfase nog niet veel is onderzocht. Gehechtheidsdiagnostiek en de behandeling van onveilige gehechtheid is volgens Marie-José nog lang niet zo goed ontwikkeld als je zou willen.

‘Er is onvoldoende klinisch onderzoek naar gehechtheid en trauma en het aantal behandelaren dat zich er in de klinische praktijk systematisch mee bezig houdt is maar relatief klein. Voor onveilige gehechtheid zijn nog geen specifieke evidence-based behandelprogramma’s ontwikkeld. Wel zijn er evidence-based programma’s die de sensitiviteit en responsiviteit van de ouder, voor wat het kind aangeeft en nodig heeft, vergroten (bv. VIPP-SD, Incredible years, PMTO) en is er vanuit de psychoanalyse altijd gezocht naar behandelingen die het coherent nadenken over zichzelf en de ander bevorderen (bijv. Mentalisatiebevorderende therapie, schema-focused therapie, affectfobia behandeling).’

‘Voor behandeling van vroegkinderlijke trauma’s zijn er tot nu toe twee effectieve, evidence-based programma’s: MST-CAN en PCIT voor pleegkinderen. Naar mijn idee zouden we vooral betere diagnostiek moeten doen. We moeten kijken naar hoe het zit met iemands gehechtheidsrelaties. De Vreemde Situatie Procedure en het Gehechtheidsbiografisch Interview zijn goede meetinstrumenten voor de diagnostiek in een bepaalde levensfase, die een aangrijpingspunt kunnen vormen voor verdere behandeling. Het enige probleem is dat dit meetinstrumenten zijn die ontwikkeld zijn binnen onderzoek en het nog onvoldoende duidelijk is hoe bruikbaar ze zijn in de (poli)klinische praktijk en bij diverse doelgroepen. Ze zijn bewerkelijk, want de video-opname van de Vreemde Situatie Procedure moet nauwgezet bekeken worden en het Gehechtheidsbiografisch Interview moet volledig uitgeschreven worden, ze moeten daarna gecodeerd worden door betrouwbare codeurs en dat kost heel veel tijd, geld en moeite. Dat is in tijden van bezuinigingen natuurlijk lastig. Maar als je werkelijk iets betrouwbaars wil kunnen zeggen, zijn dit wel de beste meetinstrumenten die we tot onze beschikking hebben naar mijn idee.’

Ook in haar eigen klinische praktijk als kinder- en jeugdpsychiater heeft Marie-José steeds geprobeerd de inzichten die ze opdeed vanuit haar wetenschappelijk werk toe te passen. ‘Ik heb steeds geprobeerd, waar ik achter kwam door het lezen van artikelen, het doen van onderzoek of het volgen van workshops toe te passen, in mijn diagnostiek bijvoorbeeld. Of in mijn idee wat in de behandeling handig zou zijn. Het liefst zou ik standaard hechtingsdiagnostiek willen doen op indicatie. Dan moet dit wel eerst in een zorgprogramma opgenomen worden en gefinancierd kunnen worden. Daar zitten nog een aantal obstakels.’ Toch lijkt ze met haar affiniteit voor de thema’s gehechtheid, trauma en hersenonderzoek de wind mee te hebben. Een aantal jaar geleden was het pionieren. Marie-José is heel blij voor de toegenomen aandacht voor deze thema’s. ‘Je mag naar trauma vragen, voor gehechtheid ligt dat nog wat gevoelig, het taboe lijkt heel langzaam te verdwijnen.’

‘Achter al die termen: gehechtheid, trauma, emotieregulatie zitten hele werelden aan theorieën. Ook het hersenonderzoek is een dynamisch veld dat steeds nieuwe inzichten en technieken genereert. Binnen de psychiatrie is de gehechtheidstheorie helemaal niet gangbaar’, volgens Marie-José. ‘Wat mijn streven is, is om te laten zien dat als je die gehechtheidstheorie serieus neemt en dus naast de psychiatrische diagnostiek ook goede gehechtheidsdiagnostiek doet, je meer zicht krijgt op de impact

van trauma en verlies op dit moment. Dit is ook wat we zagen in ons onderzoek bij adolescenten met seksueel misbruik. Wanneer trauma of verlies onverwerkt zijn en je op dit moment nog bezighoudt, is dat meer onderscheidend en bepalend dan psychiatrische symptomatologie. Misschien is de traumabehandeling Eye Movement Desensitization and Reprocessing, afgekort EMDR, wel uitermate geschikt om juist onverwerkt verlies of trauma te behandelen en trauma focused cognitieve gedragstherapie effectiever voor de psychiatrische symptomen. Dat zou je kunnen onderzoeken’

‘Wanneer we geen gehechtheidsrepresentaties meten, wordt het effect van iemands gehechtheidsrepresentatie op zijn of haar functioneren niet gezien. Terwijl het mogelijk wel erg bepalend is voor hoe de hersenen gevormd zijn en functioneren. Jammer genoeg hebben we het nu nog niet op alle fronten meteen kunnen aantonen, maar gehechtheidsrepresentaties blijken wel een valide concept te zijn, waar we nog nader onderzoek naar moeten doen. Ons onderzoek is één van de eerste onderzoeken waarbij gehechtheidsrepresentaties aan hersenmaten gekoppeld worden met behulp van het Gehechtheidsbiografisch Interview. Dit soort onderzoek staat echt nog in de kinderschoenen.’

Hechtingsrepresentaties op latere leeftijd

Het Gehechtheidsbiografisch Interview, ontwikkeld door Ainsworths studente Mary Main, is een semi-gestructureerd interview dat de mentale representatie of voorstelling van de jeugdervaringen van de volwassene meet. De manier waarop een volwassene reflecteert op zijn ervaringen is indicatief voor de manier waarop deze ervaringen zijn verwerkt. Volwassenen worden geclassificeerd als autonoom (F), gereserveerd (Ds), gepreoccupeerd (E) of gedesoriënteerd (U).

Autonome respondenten kenmerken zich door een open reflectie over hun ervaringen. Gereserveerde individuen marginaliseren de invloed van hun jeugdervaringen op hun persoonlijkheid, terwijl gepreoccupeerde volwassenen hun jeugdervaringen idealiseren en nog steeds in beslag worden genomen door hun ervaringen. De gedesoriënteerde volwassene heeft te maken met onverwerkt verlies of trauma.

(bron: Frank van de Horst. De herontdekking van de babyknuffel in: Pedagogiek in de Praktijk kennislink.nl/publicaties/de-herontdekking-van-de-babyknuffel)

Met rode oortjes voor de buis

Undressed is een datingprogramma dat alleen door de titel al nieuwsgierig maakt. Deelnemers liggen, slechts gekleed in hun ondergoed, samen in bed en krijgen daar allerhande opdrachten uit te voeren. Niet echt geschikt voor de ogen en oren van onze jeugdige kijkertjes. De uitzendtijd is dan ook half negen 's avonds. Maar als het om de reclame voor dit soort programma's gaat, dan doet die tijd er ineens niet meer toe. Zit je aan het begin van de avond met je kinderen naar een volstrekt onschuldig programma te kijken, word je ineens geconfronteerd met een ronkende aankondiging van bijvoorbeeld *Strange Sex*: 'Kijken achter gesloten slaapkamerdeuren en onthullende verhalen over ongewone relaties en fascinerende seksuele praktijken.' De bijbehorende beelden flitsen voorbij, maar zijn toch lang genoeg op het scherm om te beklijven in het kinderbrein. 'Mamma, wat doen die mensen daar?' is vaak nog de minst ongemakkelijke vraag.

Ook het veel geprezen en massaal bekeken *De Wereld Draait Door* kan er wat van. Er gaat geen uitzending voorbij of er verschijnt wel een of andere komiek in beeld die in woord en gebaar grappen debiteert over pakweg pedofilie, masturbatie of orale seks. Uitzendtijd: tussen 7 en 8 's avonds. Ik vraag mij werkelijk af welke invloed deze beelden en teksten hebben op jonge kinderen, vooral als zij in een fase zitten waarin zij hun zelfbeeld en hun eigenwaarde ontwikkelen. Leidt het wellicht ook tot kopieergedrag? Proberen zij het uit op klasgenoten tijdens gymles, op het toilet of tijdens zwemles? Ik ben echt bang dat de beelden, hoe kort dan ook, de verkeerde nieuwsgierigheid aanwakkeren. Een paar jaar geleden heb ik als raadsonderzoeker verschillende zaken gehad waarbij kleine kinderen elkaar 'aanranden'. Bij navraag bleken zij op internet porno te hebben gezien. Ook rondslingerend pornomateriaal van ouders kan bij kinderen vreemde vragen oproepen. Confrontatie met porno, zonder enige uitleg of besef, geeft kinderen een compleet vertekend idee van seksualiteit. Het zien van seksuele handelingen, die vaak zonder enige blij van emotie worden verricht, geeft kinderen een absurd en verwrongen beeld van de werkelijkheid.

Wat is dan eigenlijk nog de zin van een kijkwijzer met een leeftijdsadvies en waarschuwingen voor seks, geweld en grof taalgebruik als deze ontbreekt bij de trailer of de aankondiging van programma's die later op de avond te zien zijn? Ik zou het fantastisch vinden als programmamakers, presentatoren en netmanagers zich niet alleen druk zouden maken om de kijkcijfers, maar dat zij ook eens stil zouden staan bij wat er allemaal aan 'reclame' tussendoor wordt vertoond. Om er vervolgens natuurlijk paal en perk aan te stellen. Ik zou het een hele vooruitgang vinden.

Wetenswaardigheden

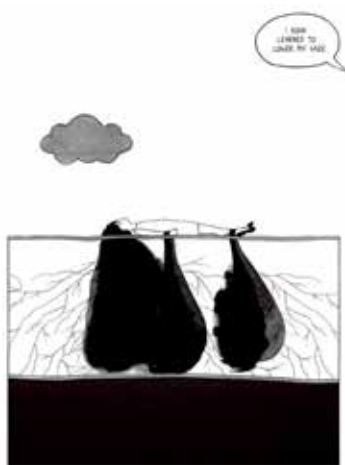
Documentaire:

Kinderen voor de webcam

Seksueel misbruik gaat in essentie over machtsverschil en ongelijkheid. Dit wordt weer eens pijnlijk duidelijk wanneer er gekeken wordt naar de duistere werkelijkheid van internationale kinderpornonetwerken en webcamseks. Kinderen die opgroeien in armoede in de Filipijnen worden via het internet door rijke westerlingen op afstand misbruikt. Journalist Peter Dupont en filmmaker Jacco Groen besloten om een documentaire te maken om aandacht te vragen voor het nog altijd groeiende fenomeen van internationale webcamseks met kinderen. Op de Filipijnen worden naar schatting minimaal 18.000 kinderen dagelijks gedwongen om seksuele handelingen te verrichten voor de webcam. Hun klanten, die ook uit Nederland komen, zijn vaak moeilijk te vervolgen. De pakkans is klein omdat kindermisbruik via live-streaming weinig digitaal bewijs achterlaat. Door zich voor te doen als klant willen de filmmakers deze misstanden blootleggen, tijdens het filmen zijn door hun toedoen 11 kinderen uit een webcamhuis bevrijd. De documentaire wordt eind 2016 verwacht.

Herziening van zedendelicten?

Voldoet de huidige zedenwetgeving nog? In opdracht van het Wetenschappelijk Onderzoeks- en Documentatiecentrum (WODC) is door de rijksuniversiteit Groningen onderzoek gedaan naar de noodzaak tot herziening van de huidige zedenwetgeving. Naar aanleiding van de conclusie van het onderzoek, waarin aangeraden wordt om de huidige zedentitel te moderniseren en integraal te herzien, heeft minister Van der Steur (Veiligheid en Justitie) aangegeven dat hij van plan is een wetgevingstraject op te starten. In de huidige zedentitel is volgens het onderzoek sprake van vage normstellingen, een onduidelijke samenhang tussen verschillende artikelen en regelingsonderdelen zijn te complex. De minister is ook voornemens te onderzoeken de mogelijkheden om strafrechtelijke bescherming tegen digitale ontucht te verruimen. Eind 2016 zal het Ministerie van Veiligheid en Justitie komen met een wetsvoorstel.

CoMensha opent 24/7 meldlijn mensenhandel

Misstanden in de prostitutie, arbeidsuitbuiting, loverboys of internationale vrouwen- en kinderhandel: de praktijken van mensenhandelaren zijn vaak meedogenloos en gruwelijk. Professionals en particulieren die met mensenhandel geconfronteerd worden willen helpen, maar weten niet altijd hoe. CoMensha, het landelijk coördinatiecentrum mensenhandel, is gestart met een pilot om de bereikbaarheid van hun helpdesk uit te breiden. Vanaf 1 juni is de helpdesk 24/7 bereikbaar op het bestaande telefoonnummer: 033 448 1186. De pilot is bedoeld om slachtoffers sneller de juiste hulp te bieden. In bepaalde situaties is het ook mogelijk om buiten kantooruren direct opvang te regelen.

Publicaties

Lesgeven aan getraumatiseerde kinderen. Een praktisch handboek basisonderwijs

Coppens, Leony, Carina van Kregten & Marthe Schneiderberg. ISBN 9789088505621. Uitgeverij SWP, prijs: € 37,50.

De gevolgen van trauma op de ontwikkeling van kinderen zijn groot en complex. Het wordt steeds duidelijker dat traumatische gebeurtenissen als seksueel misbruik, verwaarlozing, mishandeling, verlies, of getuige zijn van huiselijk geweld op allerlei levensterreinen ingrijpt. In elke klas zitten leerlingen die een traumatische gebeurtenis of verlies hebben meegemaakt. Hier goed op inspelen is voor een leerkracht niet altijd makkelijk. Dit boek geeft leerkrachten of schoolmaatschappelijk werkers praktische kennis en vaardigheden om goed om te kunnen gaan met het vaak moeilijk te begrijpen gedrag van kinderen die een heftige gebeurtenis hebben meegemaakt.

Onthaard verklaard

Una. ISBN 9789082410716 Uitgeverij Soul Food Comics, prijs: € 19,95.

Onthaard verklaard is een prachtige graphic novel van een jonge vrouw, Una, over seksueel geweld. Una weet juist het desastreuze effect weer te geven van een omgeving die

de schuld bij het slachtoffer neerlegt. Ze beschrijft en tekent haar eigen ervaringen met victim blaming en slut shaming. Dit verdrietige, maar hoopvolle verhaal is ook vanwege de tekeningen, die tegelijkertijd simpel en complex zijn, zeer de moeite waard.

Gezegd of gezwezen. Diagnostiek bij seksueel misbruik van en door mensen met een verstandelijke beperking

Heestermans, Marianne, Kim van den Bogaard & Petri Embregts. ISBN 9789082118438.

Uitgeverij Dichterbij Kennisn@, prijs: € 38,40.

Mensen met een verstandelijke beperking zijn 4 keer zo vaak slachtoffer van seksueel geweld. Toch krijgt deze groep pas sinds enige jaren de aandacht die het verdient. Iedereen die professioneel te maken krijgt met cliënten met een verstandelijke beperking zou zich hier bewust van moeten zijn. Dit informatieve boek is gebaseerd op jarenlange ervaring in de klinische praktijk en wetenschappelijke inzichten en geeft ondersteuning bij de diagnostiek bij seksueel misbruik van en door mensen met een verstandelijke beperking.

Het heeft invloed op alles. Lange termijn gevolgen van een onveilige jeugd

Lamers, Marianne. ISBN 9789082144710.

Uitgeverij Reuring, prijs: € 18,95, of gratis te downloaden via kinderrechten.nl.

In dit boek zijn verhalen van zeven jongeren, die als kind misbruikt of mishandeld zijn, gebundeld. Bestuurders en professionals van politie, jeugdhulp en wetenschap reflecteren op de persoonlijke verhalen. Het boek biedt zo een unieke kijk op de ervaring en gevolgen van kindermishandeling.

Verwijsgids seksueel geweld 2016

De verwijsgids is een wegwijzer in het hulpaanbod voor mensen die te maken krijgen met seksueel geweld. De verwijsgids is bedoeld voor professionals in de zorg uit de regio Amsterdam. In deze gids vindt u een omschrijving van het algemene hulpaanbod van verschillende instellingen, een overzicht van de hulpverleningsmogelijkheden bij actuele seksu-

ele kindermishandeling en van de mogelijkheden bij de verwerking van seksueel geweld. De gids is te bestellen voor € 5,- of gratis te downloaden via: ggd.amsterdam.nl/seksueel-geweld.

Websites

mensenhandelweb.nl

Voor wie meer wil weten over mensenhandel is er een schat aan informatie te vinden op de pagina [mensenhandelweb](http://mensenhandelweb.nl). Mensenhandelweb is een initiatief van CKM en Terres des Hommes. De site is een kennisdatabank, met links naar meer dan 37000 documenten en publicaties over mensenhandel en kinderhandel.

kinderrechten.nl

Ieder kind heeft recht op bescherming tegen alle vormen van lichamelijke en geestelijke mishandeling en verwaarlozing, zowel in het gezin als daarbuiten. Dit recht is voor alle kinderen nog eens speciaal vastgelegd in artikel 19 van het Internationaal Verdrag voor de Rechten van het Kind van de Verenigde Naties, het VN-Kinderrechtenverdrag dat op 20 november 1989 in New York is aangenomen. Ieder jaar op 20 november staan we hier extra bij stil. De website kinderrechten.nl geeft uitleg en achtergronden over het VN-verdrag en de gevolgen hiervan voor kinderen in Nederland. Extra leuk aan deze site is dat hij is opgedeeld in een deel voor kinderen, jongeren en volwassenen, zodat alle informatie voor iedereen toegankelijk en te begrijpen is.

Agenda

3de nationale editie jaarlijks congres hechtingsproblematiek

15 september 2016, in de Jaarbeurs Utrecht. Kijk voor meer informatie op congresburo.com.

3th international conference on Law Enforcement and Public Health

2-5 oktober in Amsterdam. Voor meer informatie en aanmelding zie: leph2016.com

4de landelijke CELEVT Congres Vroegkinderlijk Trauma

Op 7 oktober 2016 in Amersfoort.

Voor meer informatie of aanmelding zie: vroegkinderlijkttrauma-congres.nl.